

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kaip pasakojame; kaip esame pasakojami

2012-02-02

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Literatūros mokslas ir kritika

AUTORIUS: Viktorija Daujotytė

DATA: 2012-02

Kaip pasakojame; kaip esame pasakojami

Viktorija Daujotytė

Eilėraščių knygelė, autorė jau nelietuviška pavarde, gyvena toli, remta vyro giminių. Elementarūs, elementariai sueiliuoti kalbėjimai apie meilę, vaikystę, kito krašto, kuriame, atrodo, neblogai klojasi, išpūdžius. Kaip sunku apibūdinti tą elementarų eiliavimą, būtinai rimuotų eilučių mechaninį ritmą; lyg koks menkas aptvarėlis, leista eiti tik nuo vieno eilutės galo iki kito. Ir vis vien viltis, kad rašo poeziją, noras, kad kas pamatytų, paskaitytų. Daug rašybos klaidų toj knygelėj, bet jos neatrodo svarbios. Svarbus tik noras *pasipasakoti*, pasisakyti apie save, savo gyvenimą. Yra tokia eiliuota galimybė, iškilusi iš pačios kalbos, iš pasidainavimų, pasierzinių ir paliūdėjimų, iš laiškų, kol jie dar buvo gyvi. Žinome, kad riba tarp nepoezijos ir *jau* poezijos neaiški, slidi, kad užtenka tik kryptelėjimo į vieną ar kitą pusę. Juk ir poezija kartais tik pasakoja gyvenimą, lyg ir nieko kito nesiekdama. Tiesą sakant, o kas galėtų būti daugiau. „Papasakoti gyvenimą“ – yra toks Justino Marcinkevičiaus eilėraštis. Pasakojimas eilėraščiu – sunku, bet įmanoma. Kol nesukomplikuojame *pasakojimo* turinio, kol nepereiname į pasakojimo teoriją, skiriančią tautosakos ir literatūros žanrą, labiau siejamą tik su šnekamąja kalba. Žvelgiant bendriau, pasakojimo šaknys slypi pačiame gyvenime, kintančios jo formos keičia ir pasakojimo formas.

Aplinkkelis: iš Česlovo Milošo į Albiną Žukauską

Ar turėjome geresnį poetą pasakorių už Albiną Žukauską, jau šimtametį, gimusį Seinų krašte, visu gyvenimu vilnietį. Kai pradėjo *pasakoti*, tarsi surado savo tikrąjį kelią. Marcelijus Martinaitis gražiai pastebėjo, kad šio poeto „pasiektas toks atsipalaidavimas, kai nereikia riboti žodžių, prisiminimų tėkmės. Nieko nereikia slėpti, dailinti, išgalvoti: tik būk tikras, toks tikras, koks esi gyvendamas, kentėdamas, džiaugdamašis. Reikia kalbėti taip, kaip kalbi visur ir visada“ (1). Viena išlyga – tai sunkiai pasiekama; reikia aukšto savimonės laipsnio, kai jau suvoki, koks esi, *kaip kalbi*. Neišsemiamos pasakų pamokos – kalba lyg ir kaip *visur ir visada*, bet ir ne visai,

persmelkta daug intensyvesnės vaizduotės.

Albinas Žukauskas vienkartinis su Česlovu Milošu; nemaža bendrumų ir gyventose vietose, kalbose. Č. Milošo „Isos slėnyje“ yra ir A. Žukausko poetinei vaizduotei artimų dalykų. „Isos slėnis“ – sudėtingo pasakojimo kūrinys, daugiašakis ir daugiabriaunis. Vieta ir konkreti – Nevėžio slėnis – ir abstrakti, sukurta kaip *vieta*, kurioje sąmonė *laisvai patiria* gyvenimą pirminėmis jo formomis, įgyja bręstančią ir talpėjančią atmintį iš gamtos ir kultūros, kiek ji pasiekama. *Laisvas patyrimas* neatskiriamas nuo *nulemtų išbandymų*. Kas lemia, kas nulemia? Kokia tikrovė ir kokia antitikrovė, *anapusbė*? Koks yra praeities ir dabarties laiko santykis? Kaip *pasakoti*, kad įmanoma būtų aprėpti kuo daugiau tos daugialypės realybės, kuri sąmonėje ne tik buvo išlikusi, bet ir augo, plėtojosi? Pasakojimo problema, įrašyta pačioje pradžioje: „Pasakotojas nežino, kokį pasirinkti laiką – esamąjį ar būtajį, tarsi tai, kas praėjo, nebūtų praėję amžinai, o tęstųsi tol, kol juos atmena kartos – ar tikrai vienas metraštininkas.“ Tokio poetinio *metraštininkavimo* persmelkta ir A. Žukausko vėlyvoji kūryba. Joje, kaip ir „Isos slėnyje“, pasakojama iš būtojo ir esamojo laiko. Būtasis tebeliudija patirties gyvumą, esamasis reflektuoja, bendrina, jungia su pasaulėvaizdžio pamatinėmis linijomis, laisvina tai, kas lyg užslėpta, pridengta universalijų. Č. Milošo pasaulėvaizdžio pamatuose glūdi *dvasingumo formų* problema, išsiskaidanti į tikėjimą ir abejojimą, krikščionybę ir ikikrikščioniškąsias religines formas, į laisvą pasirinkimą ir nulemtumą, į gėrio ir blogio neišskaidomą sąveiką. „Isos slėnyje“ Č. Milošas atskleidžia ir užgožtą, užslopintą, nykstantį *pagoniškąjį pasaulėvaizdį*, be abejonės, gyvai veikiančią ir A. Žukausko poezijoje, ypač „Poringėse“, „Senmotėje“. Neabejotina, kad Č. Milošas sąmoningai seka senojo tikėjimo žymes gamtovaizdyje (ne kartą minimi ažuolai; Baltazaras turi žiūrėti, kad „nekirstų medžių sename ažuolyne“) ir žmonių sąmonėje. Reliktiniai senojo baltų tikėjimo (pagonybės) ženklai Č. Milošo kūryboje – atskira tema.

Bet norint patikimiau įeiti į lietuvių sąmonės iki šiol neapleidžiančią pirminės tikybos problemą (atnaujintą ir Algimanto Bučio istoriosofinėse knygose), reikia nors kelių sugrąžinančių nuorodų. Į Simoną Daukantą, į Teodorą Narbutą. Šioje byloje (arba nesibaigiančiame pasakojime) turėtų dalyvauti ir Č. Milošas, ir A. Žukauskas, deja, menkai tereflektuojamas. Galbūt Č. Milošo metai galėtų būti tas *aplinkkelis*, kuris atvestų iki A. Žukausko:

Žmonių, daiktų ir akmenų tikrovė

Užplūdo paširdžius – netobula ir tobula, graži ir negraži,

Gera ir negera, šviesi ir apsiblaususi –

Visokia. Metlaikiais joje telkiau, sandėliavau

Sunkias gyvenimo miglas, atėjus progai, kleidžiau jas, eikvojau

Pirmykštėms patiklioms akims apdumti. Tu pati matei, tėvyne,

Dariau be blogo tikslo, iš pačių širdžių širdies.

„Žmonių, daiktų ir akmenų tikrovė...“

Pasakojame, pasakojamės, esame pasakojami. Bandydami suvokti pasakojimus, suvokiame ir save, savo praeitį, dabartį, bandome spėti vis neaiškesnę ateitį. Pasakojimai yra šakoti, išsišakoję. Nuo kasdienio žmonių kalbėjimosi iki politinių kalbų, politinės retorikos, kurią šiandien kuria ir kuriai labiausiai atstovauja viešieji valdžių disputai, propagandiniai pasirodymai dėmesiui atkreipti. Iš esmės nežinome, kokia yra dalykinė politikų kalba, juk vis dėlto nusprendžiama, apsisprendžiama, susitariama. Vis dar gyva iliuzija, kad turėtų būti *tikras pasakojimas*, natūralus, kylantis iš tikrų klausimų ir sąžiningų atsakymų, iš niekuo nepakeičiamo žmogaus buvimo. Bet tai, kas arčiausia žmogaus, sunkiausiai pasiekama. Prierašė, po daugelio metų prirašytame prie „Gimtosios Europos“, Č. Milošas perspėjo: „Šioje knygoje pasakojau apie save, tačiau tai ne išpažintis. Atvirumo klausimas, kaip žinome, yra gana sudėtingas. /.../ XX amžiuje kilo mada viešų išpažinčių, kuriose nevengiama kokių tik nori drastiškų smulkmenų, ir kuo jos spalvingesnės, tuo geriau sekasi knygą pardavinėti“ (2). Taip, pasakojimų būdus ir formas šiandien vis labiau veikia pardavimo sėkmė. *Pardavimas* tampa nematoma meno forma, aktyvia ir veiklia. Veiklesne negu pirminis *perdavimas* – iš lūpų į lūpas. Veikiama stiprios *pardavimų* industrijos. *Perdavimų* tinklai vis retesni. Bet vis dar gaudantys signalus. Vis dar išlieka *pasaka*, gal seniausias *perdavimo* būdas. Pasakose ir perduodamo pasakojimo pradžios. Pasakų siužetai tarptautiniai, bent jau dauguma, pasakų katalogai gana griežti, griežtesni nei dainų, dainose daugiau atskirumo, savitumo. Bet pasakoja ir dainos, pasakoja tą dalį žmogaus gyvenimo, kuris slaptesnis, uždaresnis.

Kam atstovauja poetas? Nebeperskaitomas Pranas Vaičaitis

Naujieji laikai turi daugiau siužetinių pasakojimų nei dainų, dainų galimybes perėmusi lyrika šiandien menkai teskaitoma. Jauni poetai tai jaučia, ir gal todėl stiprėja jų traukimasis į save – beveik programinis. Indrė Valantinaitė, atsakydama į „Nemuno“ klausimą apie kūrybinę drąsą ir baime, teigia: „Šiandieninė poezija neatlieka tautiško žadinimo funkcijos. /.../ Šiandieninis poetas atstovauja savo vidiniam pasauliui, o ne šaliai“ (3). Galima būtų šias mintis narstyti, išvelgti prieštaras, bet nesinori to daryti. Nebent vos girdimai priminti, kad tautiškas, kol yra, jei yra, yra mumyse, mumis. Gal ir šalis: „Šalis ta Lietuva vadinasi...“, kaip sakė Pranas Vaičaitis. Bet tendencija aiški. Vis dėlto iki šiol vis atsimenu Agnės Žagrakalytės „Odaliskos raudai atminti“ kaip ir kokį refreną: „man nereikia Giesmių Giesmės / – užteks ir dainų dainelės...“. Gal ir pati poetė dabar kitaip sakytų, bet *dainų dainelės* kaip pakankamo kultūrinio kodo pabrėžimas – gražus. Gal ne visiems ta *dainų dainelė* iš Simono Stanevičiaus užrašytos galimai labai senos dainos, galbūt epinio ciklo pradžios. *Dainų dainelė* ir iš gražiau dainuojančių vaikų *šou*.

Kai skaitome, juolab jei skaitome įdėmiai, *pasakojimus* konstruojame – skirtingus, priklausomus nuo patirties, bet yra juose ir bendrinančių gijų. P. Vaičaičio prisiminimas, gal neatsitiktinis. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (gal daug kas pastebėjome teigiamus kultūrinius poslinkius nacionalinio transliuotojo darbe) patriotinių dainų konkurso „Yra šalis“ vizitinėje kortelėje – kvietime į naujojo sezono pristatymą rugsėjo pradžioje išspausdino eilėraščio „Yra šalis, kur upės teka...“ kelias eilutes – tarp jų ir šias: „Ir grakščios tos šalies merginos / Ten žydi vis kuo nopuikiau...“. Neaiškus, nebevertojamas „kuo nopuikiau“ pakeistas į aiškesnį – „kuo nepuikiau“, vadinasi, kuo prasčiau. P. Vaičaičiui, sūduviui, „kuo nopuikiau“ reiškė aukščiausią puikumo laipsnį. Gal tai tik korektūros klaida, bet ir ji gali keisti

pasakojimą. Klaidos gali būti svarbios, ypač kartojamos pasakojant. Arba dainuojant. Bet ta *klaida* gali būti suvokiama ir kaip perspėjimas – savo svarbiųjų *pasakojimų* nebeperskaitome. Per didelis atotrūkis tarp P. Vaičičiaus ir dabartinės poezijos, nebėra nuorodų.

Jono Strielkūno prisiminimas Viktorijos Daniliauskaitės parodoje

Žmogiškųjų reikšmių varžytuves labiausiai laimi tekstai, kaip nors nurodantys į kitų tekstų buvimą, prasitęsimą, įgyjant kitas formas. Jei poetas tesiekia atstovauti tik sau pačiam, siaurina ir savo akiratį, ir savo kūrybos galimybes. Yra daug dalykų, kurie yra, netgi yra gražiai, bet iš jų nieko negali būti daugiau, jų riba juose pačiuose, nėra persikėlimo galios. Kas tai yra, sakysime, akivaizdu puikioje Viktorijos Daniliauskaitės parodoje, dar beveik visą sausį veikusioje Nacionaliniame dailės muziejuje, – nepaprastai gilus sąlytis su Jono Strielkūno poezija, savitos paralelės, istorijos geležies, baltų senovės, akmenų. Poezijos įvaizdinimas, bet ne tik, labiausiai kūrybiškas prasitęsėjimas. Galima apie tai atskirai *pasakoti*.

Baltų atminties linijos šiandien nelauktai intensyvėja, į pasakojimus jungiasi muziejai, atnaujinamos archeologinės ekspozicijos; neįtikėtinais turtingas senųjų laikų archeologinis rinkinys, nuo XII–XIII a., pasirodė besas Mažeikių krašto tyros muziejaus saugyklose; gruodžio viduryje, padedant Vilniaus dailės akademijai, šiame muziejuje atsivėrė puiki ekspozicija, skirta kuršių, žiemgalių, žemaičių, latvių genčių istorijai. Puikūs, iškalbūs pasakojimai, bet reikia žodžių, reikia surišti. Pasakojimai, kuriuos reikia papasakoti, perpasakoti.

Pasakojimai gimsta iš kalbos, prasitęsia ir iš to, kas jau pasakota. *Literatūrinės pasakos* gal vienas gyvybingiausių žanrų – vaikams, bet ne tik. Iš brolių Grimų pasakų kaip savotiškas literatūrinis jų tęsinys pasirodė Michaelio Buckley „Seserys Grim“ (anglų kalba 2005 m.; išversta į lietuvių kalbą ir „Alma litteros“ išleista 2008 m.). Sėserys Sabrinai ir Dafnei Grim, kurios, pasirodo, esančios iš tos pačios Grimų giminės, leista tapti *pasakų detektyvėmis*. Taip atsiliepiama į paauglių prozoje dabar veiklų detektyvinį pradą. Bet sustiprinamas ir noras perskaityti brolių Grimų pasakas, pajusti tarsi besivyniojančią pasakojimo giją.

Žmogus vis dar stengiasi neprarasti savo gyvenamojo pasaulio tūrio. Tūryje išlieka paslaptis, siela tarsi keliamą, vedama. Nors ir anapus televizoriaus ekrano. Kūrybinga sąmonė siekia *peržengti* matomas ribas, substancinę gyvenimo dalį iškelti *anapus*, duoti jai Likimo ar Dievo vardą. Ir tikintis transcendencija, ir ja netikintis susitinka bendrajame klausimų rate, universaliajame sąmonės plane. Jo kontūrai, pirminės apibrėžtos šmėkščioja sąmonės gilybėse, pradžiose, bent jau šviesos probėkšmose, pasirodančiose tautosakoje, joje išliekančiose. Ir žmogaus priešistorėje jau iškyla neatsakomų klausimų. Iš seniausių ženklų, įbrėžtų žalvaryje ar molio šukėje, šmėkščioja nežinomų pranešimų ženklai. Iš sakmių gal labiausiai jaučiama, kad žmonių tarsi ieškota šaknų, priežasčių, paaiškinimo: kaip kas atsirado, ką kas reiškia, ką žmogus gali užgyventi, kuo gyvenimas baigiasi, kas yra jo laimė, baimė, kas yra ir ar yra už patirties ribų.

Kaip į šitą bendruomeniškai veikiantį patirties ir *nepatirties* lauką įeina atskiri protai, atskiri kūrybiniai sumanymai? Kaip patirties būdu, kalba pasakyti apie *nepatirtį*, kuri

vis dėlto pasiekia sąmonę, ją veikia? Veikia ne tik baime, neramyme, bet ir raminamai, glostomai. Atrodo, kad kaip tik jutimas, kad ir tai, kas nėra pažįstama, nėra apibūdinama, turi vietą žmogaus pasaulyje, pamatiniam būties slėpiniui suteikia vietą ir literatūroje. Tai plati tema, įvairiai tiriama ir tyrinėjama, žvelgiant į ją ir iš literatūros, ir iš teologijos. Kuo sąmonė intensyvesnė, kūrybiškesnė, savitesnė, tuo jos tikėjimas atskiresnis, asmeniškesnis, netelpantis į rėmus. Bet rėmai svarbūs. Rėmai įrėmina ir tai, kas kuriuo nors būdu bus iš rėmų iškelta, pertapyta, perrašyta, kas duos impulsų temą, siužetą, tikėjimo nuostatą atnaujinti. Biblijos siužetai yra neišsenkantys ir neišsemiami. Savitai jie pulsuoja ir Jono Strielkūno lyrikoje.

Donaldas Kajokas pasakojimų apie gerąjį Dievą kelyje

Literatūrinė pasaka pasakojimą savitai telkia ir vaizduotės, fantazijos galimybėmis. Kam *pasakojama*? Nežinantiems, klausiantiems, kurių visada yra. Klausimas nėra tik noras sužinoti. Esmingiau klausama todėl, kad klausti skatina pati būtis, pats gyvenimas. Kad kažkas iš esmės *vaikiško*, niekad neužaugančio ir neužauginamo slypi žmogaus pasaulyje. Todėl atrodo, kad pasakos skirtos vaikams, kad geriausia pasakoti vaikams. Pasakojimas vaikams (arba tarsi vaikams) lyg šydu uždengia ezoterinius tikslus – kodų, šifrų, paslapčių perdavimą genčiai, bendruomenei.

Vienas įstabiausių tarsi vaikiško *pasakojimo* pavyzdys Europos literatūroje – Rainerio Marijos Rilke'ės „Pasakojimai apie gerąjį Dievą“ (4). Šie pasakojimai remiasi Biblija, jos poetine dvasia, bet iš tolo ir ne paridžiui. Įstabu, kad *pasakojimus* (vokiečių kalba *istorijas* – „Geschichten vom lieben Gott“) R. M. Rilke parašė jaunas, tik dvidešimt penkerių metų, išleistos pasakos 1900-aisiais. Tik po šimto metų (2000) išverstos į lietuvių kalbą. Pasakojimai apie gerąjį Dievą įsiterpia į sudėtingą, modernią R. M. Rilke'ės teologinę problemiką – ir poetiniuose, ir proziniuose kūriniuose. *Pasakojimų* tekstai – skaidrūs, tiesos, kurios *parsišviečia* per sudėtingus, daugiamačius svarstymus, metaforas, simbolius. Č. Milošas apie savo „Teologinį traktatą“ yra sakęs, kad jaunas tokio kūrinio parašyti negalėtų. Skaidrumas iškyla iš didelės patirties kaip jos pirminis pamatas – tiesiog atsidengia tai, iš ko visa yra prasidėję, R. M. Rilke *pasakojimus apie gerąjį Dievą* rašė, kai pradžia, pradmenys, *daiktai*, kurių filosofiniam įprasminimui bus skirta aukščiausioji jo poezija, dar buvo nenutolę, neišblukę. Jis pats sau tarsi tiesėsi kelią, bet kelias vien sau neįmanomas, todėl atsiranda *kiti*. Pirmiausia *angelai*, paskui *daiktai*. *Pradžios*, be kurių nieko nėra. *Akys*, kurios mato daugiau ir gali Dievui pasakyti, koks žmogus yra iš tikrųjų. Tai *vaikai ir retkarčiais tie žmonės, kurie piešia, rašo eiles, stato...* („Pasakojimas apie Dievo rankas“). Daug pirmiau negu „Duino elegijose“ ištariama, kad būti yra nuostabu. Pasakojime apie Dievo rankas parašoma labai paprastai: „Nepaisant visko, gyvenimas yra puikus, ir apie tai mano pasakose bus dažnai kalbama.“ Dievas pasirodo kaip paprastas valstietis, apskritai kaip vienas iš mūsų (taip yra ir lietuvių sakmėse, pasakose). Dievo *buvimas* ar *nebuvimas* svarbus ir pasakojimui; niekas negali būti išskirtas iš bendrojo plano. „Dainoje apie teisingumą“ vaikai pasiskundžia, kad viename pasakojime nebuvo Dievo. „Kaip, istorija be Dievo? Bet tai neįmanoma!“ Kita vertus, „niekados negali žinoti, ar yra, ar nėra Dievas vienoje ar kitoje pasakoje, kol nesi jos visai pabaigęs. Jei trūktų kad ir poros žodžių arba jei po paskutinių žodžių numatoma tik pauzė: jis vis dar gali pasirodyti“.

Pasakojimas apie didįjį Mikelandželą („Apie žmogų, kuris girdi akmenų kalbą“):

- Mikelandželai, - sušuko nerimo apimtas Dievas, - kas ten yra tame akmenyje?

Mikelandželas sukľuso, jo rankos virpėjo. Paskui dusliai atsakė:

- Tu, mano Dieve, kas gi kitas? Bet negaliu prie tavęs prisikasti.

Ir tada Dievas pajuto, kad jis yra tame akmenyje, ir jam pasidarė baugu ir ankšta. Visas dangus tartum pavirto akmeniu, o jis jame įkalintas laukė išvaduojančių Mikelandželo rankų, girdėjo jas artėjant, tik dar toli.

Pasakojimas baigiamas sukľupusiu, nusižėminusiu Mikelandželu, norinčiu būti mažu. Balsui, klausiančiam, kas jame yra, Mikelandželas atsako: „Tu, mano Dieve, kas gi kitas?“

Dievo ir daikto santykis. „Kiekvienas daiktas gali būti geruoju Dievu, tik reikia jam pasakyti“ - mintis iš pasakojimo „Kaip atsitiko, kad antpirštis tapo Dievu“. Tik reikia mažo daikčiuko, kurį galima būtų nešiotis, - išsirenkamas antpirštis, šviesus, lyg sidabrinis, išsirenkamas dėl savo gražumo. Mažoji Ana jį pameta, atkakliai ieško, į lyg atsitiktinio praeivio klausimą atkakliai atsako, kad ieško gerojo Dievo. „Praeivis nusišypsojo ir paėmė mergytę už rankos, o ji davėsi vedama, lyg taip ir turėtų būti. Jiems einant, tas nepažįstamas žmogus tarė: „Žiūrėk, kokią gražų antpirštį aš šiandien radau“.

Pasakojimų apie gerąjį Dievą kelyje kartais galima sutikti Donaldą Kajoką, bet tik, jei jo knygos ne kartą skaitytos. „Apie dievišką stilių“ - tikrai, istorija be Dievo neįmanoma. Kažkas turi būti toj vietoj - jei ir tik „j. biliūno „kliudžiau“ („širdelė mano...“). „Sesuo“ - teksto atsivėrimas pavadinimu:

iš ko ji sakai panaši į tave

iš akių?

ne, iš dvylikos

juodvarnių

Kaip budi poezijos sąmonėje ta sesuo ir tie broliai - juodvarniai. Visai arti pasakojimų apie gerąjį Dievą. Kaip prasitęsina ir motyvą kiekvienąkart užveriant, uždarant. Tikriausiai iš pamatinių mitinių motyvų atsinaujina ir pasitikėjimas lyrika. Apie mane - ir dvylikos brolių juodvarnių sesuo apie mane. Taip tikriausiai mąsto į D. Kajoką iš stiliaus panašus *cave canem* (2011 gruodžio pirmasis „Nemunas“):

Iš esmės laikas mūsų nekeičia, tik atveria, išskleidžia.

Todėl lyrika visados yra aš ir apie mane.

Aš ir apie mane netgi tada, kai skaitome kūrinis, parašytus prieš šimtus ar tūkstančius metų.

O tie, kurie bus talentingai parašyti po šimtmečio, irgi bus apie aš ir apie mane.

Taip paprastai išsenka teorijos apie lyrinį herojų, lyrinį subjektą.

Netgi apie autoriaus mirtį.

Į paskutinę eilutę nukeliamas akcentas – *talentingai parašyti*.

Pasakojimui arba literatūrai nereikia nieko daugiau – tik *talentingai parašyti*.

Nuo kiekvieno *talentingai* ratas įsisuka, įsukdamas vis naujų galimybių. „Visada visko nutinka daugiau negu mes galim panešti!“ – sako Tomas Tranströmeris („Gegutė“). *Panešimo* klausimas, galiausiai *pernešimo*, perkėlimo. Talentingas pasakojimas *perkelia*; ir tokia paprasta yra transcendencijos prasmė.

Literatūra kaip kalbos menas yra sąmonės raiškos universalija. Žmogaus pasaulyje nėra nieko, ko nėra ar negalėtų būti literatūroje. Pirmiausia todėl, kad žmogus pats sau ir kitiems yra (ar gali būti) duotas kalboje; intensyvi, kūrybinga sąmonė plečia ir gilina kalbėjimo galimybes iki tos ribos, kurią gali pasiekti, tuo pačiu judesiu pasiekdama žmogaus pasaulį, jo atskirumus ir bendrumus.

Literatūros antropologijos kaip humanistikos krypties atramosė slypi ir pasakojimo veikimas jį suvokiančiojo sąmonėje. Tekstas (apie tai mąstyta ir W. Iserio) nukreipia skaitytoją į tai, ką galima jame *rasti*, į *euristiką* (gr. *heurisko* – randu). Tai, kas gali atrodyti kaip neatitinkantis tikrovės, kas vadinama *išmislu* (be neigiamo atspalvio) arba *fikcija*, nėra tikrovės priešprieša, nes iš jos išauga, randasi, galiausiai egzistuoja tik sąmonėje. Perskaityto, suvokto teksto vieta – sąmonėje. Kūrinys yra sąmonės vaizdinys, susidarantis iš žmogiškųjų komunikacinių ryšių. Fikcija nebūtinai tikrovės priešprieša. Tikrovę ir fikciją jungia *vaizduotė*, meno kūryboje vienas svarbiųjų sąmonės modusų. Antropologiškai svarbus literatūros *veiklumas*, gebėjimas prasiskverbti į sąmonės struktūras, jose dalyvauti, viena ar kita kryptimi pakreipti. Literatūra *leidžia žinoti* apie žmogų daugiau negu įmanoma kitais būdais. *Leidimas žinoti* kyla iš komunikacinio *susižinojimo*, prasidedančio pačiame literatūros kūrinyje. Ir už jo – kiekviena pradžia yra prasidėjusi anksčiau už save. *Susižinojimas* nutiesia ryšį tarp literatūros fenomenologijos ir literatūros antropologijos; sąmonės, kūno sąmonės, vaizduotės ryšiai. Antropologiškai (žmogiškųjų vaizdinių, įprasmintų vaizduotės kalboje ir kalbos vaizduotėje) iškalbiuose tekstuose neapeinamai veikia kūnas, veidas, akys, rankos. Iš kūno galimybių *matyti*, *kalbėti*, *įsivaizduoti* formuojasi figūros, žmonių, jų likimų linijos.

Iškalbumas: pagal Romualdą Granauską

Iškalbumas gali būti suvoktas kaip literatūros antropologijos takas. Lengviausia jį atsekti pačioje literatūroje, iškiliosiuose jos tekstuose – kad ir Romualdo Granausko. Pagrįsta klausti, kaip *visa tai* atsiranda, kaip likimai *iškalami* iš kalbos lyg iš akmens, granito, marmuro, vis dar prisimenant R. M. Rilke'ės Mikelandželą. Kaip kalba kuriančiojo sąmonėje *tampa* medžiaga. „Jaučio aukojimas“ (1975) tebėra raiškiausia kalbinė alchemija, slaptas, uždaras procesas; nieko paaiškinančio, įvedančio ar išvedančio. *Tie žmonės*, baltų genties, dar tebėra savo gyvenime, bet galingesniųjų jau bus iš jos išstumti. Tragiška sankirta, dar *tebėra*, bet jau nebebus. Pasakojimas iš tos tragiškosios sankirtos tarsi savaime vyniojasi. Stilius atrodo tarsi įslaptintas. Galima manyti, kad pačiam rašytojui po kurio laiko, po gero dešimtmečio tarsi parūpo, kaip

visa tai vyko, vyksta. Vienu kitu štrichu ir fenomenologiškai svarbių komunikacinių *pravėrimų*, svarbių ir „Jaučio aukojimui“ suprasti, pasirodo apysakoje „Baltas vainikas juodam garvežiui“ (1987); į siužetą įpinamas kino scenarijaus rašymo motyvas. Rašyti sunku. Ranką stabdo netikrumas: tikrovė, gyva ir apčiuopiama (*kiekvieną rytą tiesiai į mano langą patekėdavo saulė...*), o reikia „rašyti apie saulėlydžius, švietusius prieš daugelį metų, apie namus, seniai suanglėjusius ir užartus, apie žmones, kurių niekada nemačiau, tik žinau, kad jie buvo ir kad niekas jau nebesuras jų kapo, neištars jų vardo, jeigu apie tai neparašysiu. Paskui – kine – jie vėl atgis iš naujo: vaikščios, kalbės, juoksis, žiūrės į žydinčių medžių šakas, o vasaros debesys baltuos viršum jų galvų, viršum miškų ir kalvynų... Ir viskas bus melas, ir viskas bus netikra: tų žmonių veidai, jų žodžiai, šypsenos, jausmai, akių spalva – viskas...“. Išlyga, būtina sąmonei, kad ji parašytų pirmąjį sakinį: nieko neliks, *jeigu apie tai neparašysiu*. Būseną – vienintelis *tai* atsimenu, galiu pasiekti vaizduotės galiomis, galiu atkurti laiko vientisumą: laikas tebėra tas pats; yra todėl, kad yra suvokiamas. Būseną, kuri stabdo: *ir viskas bus melas, viskas bus netikra...* Sąmonės tilto tarp šių būsenų problema. Gali būti, kad jos sprendimo galimybė labiausiai glūdi *žvilgsnyje*, pamatyme. Jei *pamatysi*, turėsi. Tolesnis epizodas – pasakotojas su draugu Antanu važiuoja traukiniu, jų pokalbio nuotrūpa:

Man taip atrodo. Ir niekas negali uždrausti, kad man taip atrodytų. *Žiūrėk*.

Niekada nesakydavau Antanui: „klausyk“, o visuomet „žiūrėk“, ir Antanas matydavo tai, ką pasakodavau aš, o aš – ką Antanas. Tai buvo juodai baltas, o kartais net spalvotas mūsų vaizduotės filmas, ir pagal norą ar reikalą mes bet kuriuo metu galėdavom jį sustabdyti, atsukti atgal, vėl pavartyti į priekį, pažiūrėti vieną ar kitą, ar trečią jo variantą. Žodžiu, buvom ir tų filmų režisieriai, ir kino mechanikai, todėl pirmą kartą tos kelionės metu ir pasakiau:

- Antanai, *žiūrėk*.

Vaizduotė *įsiziūžia* iš žvilgsnio, kurį *kažkas* pritraukia. Kaip ugnis įsidega iš žiežirbos. Tikėtina, kad ir „Jaučio aukojimo“ vidinėje struktūroje slypi *žvilgsnis, matymas*. Programa, kuri ima *prasišviesti* pačioje pradžioje: „Lapų mirgėjimas, šešėlių mirgėjimas, stiebų, žolių, kamienu, šakų mirgėjimas, mirgėjimas plonųjų šakelių, atrodo, kad ir šešėlių mirgėjimas ant šešėlių, ant spygliuotos takelio žemės, pats matai: basos tavo kojos, minančios tuos spyglius, šešėlius, gyvulių pėdas /.../“. *Mirgėjimo* įtvirtinimas: pasaulis yra *mirgantis*: nepastovus, kintantis. *Tu pats* – centras yra ten, iš kur pasaulio siekiasi žvilgsnis: „/... pats mirgėdamas tame mirgėjime, ir tavo vanduo, ir tavo šukė, ir tavo mintys, sklindančios iš akių, iš matymo, iš aiškaus regėjimo, bet dabar žvilgsnis įsmeigtas į nešamo vandens šlaką /.../“. „Jaučio aukojime“ žvilgsnis yra ir sakiny, labai ilgas, įvairiškai išlankstytas sakiny. Trys apysakos dalys – trys sakiniai. Jais aprėpiama (vientiso žvilgsnio aprėptis) kuršių genties likiminė linija; jau apkrikštytas, bet dar tebetikintis savo senaisiais dievais, savo žyniais ir jų aukojimais, kaimas išgyvena savo paskutinę kulminaciją – paaukojamas jautis, ir savo nusivylimą, nes marių žuvys nesuplaukia į tinklus, ir savo pažeminimą. Itin kondensuotas pasakojimas, lyg pasakojimas pačiam sau, savitai pulsuoja tarp *matymo* ir *nematymo* „/.../“ todėl gal labai nelaimingas bus kraštas, nematydamas ir nesuvokdamas aukos grožio ir kilnumo, gal tie, kurie čia gyvens, vaikščios vienas pro kitą, nudūrę žemėn akis, kad jų nepastebėtų likimas ir

nepareikalautų užmokėti už dangaus šviesą ar girių lingavimą, ar tiesiog už tai, kad davė teisę vaikščioti tarp visų kitų žmonių, matyti juos ir mylėti, tad tebūnie per amžius kaip šią valandą, kai raudona aukojimo spalva palaimins gyvybės galią /.../“. Matymas keliagubas: žynys mato, kaip blizga rankoje aukojimo peilis, regi debesų baltumą, atlekiantį nematytą paukštį. Kulminacinė regėjimo ašis: „/.../ matai, taip aiškiai, lyg turėtum pakaušyje akis ar žvelgtum į save iš šalies akimis žmonių, sustojusių tau už nugaros atokiau pusračiu, regi taip aiškiai /.../“.

Apysaka „Jaučio aukojimas“ – vienas reikšmingiausių R. Granausko kūrinų, priklauso ir XX amžiaus pabaigos lietuvių prozos viršūnėms. Keli išeities taškai, atsirandantys iš kūrinio suvokimo, iš jo *persirašymo* sąmonėje. Pirmiausia – senojo žynio figūra, lyg besisukanti apie savo pačios ašį, matanti save kaip *tu*, kaip *tu* ir *aš*, kuris suvokia save ir kaip kitą. Savęs suvokimas, kuo gilesnis, kuo daugiau laiko apimantis, reiškia ir kitų *matymą-suvokimą*. Savo genties – išnykstančių kuršių, dar besiglaudžiančių prie savo marių, kurioms paliks vardą, bet jau baigiamų išnaikinti. Senas, silpstantis kūnas, iki paskutiniųjų akimirku išlaikantis savęs ir savųjų likimo suvokimą. Stipriai išsąmonintas kūnas, persmelktas atskirumo (atsiskyrelis, gyvenantis ažuolo viršūnėje ir urve), iš atskirumo kylančio išvalgumo ir vaizduotės erdvumo bei gyvenimo šventumo pajautos.

„Jaučio aukojimą“ galima tirti kaip matymo-mąstymo, jutimo vaizduotės trajektorijas kalboje. Pirminė antropologija: *kaip tu matai, mąstai, girdi, suvoki, pasirenki, įsivaizduoji, patiri, kalbi*. Ir pirminė fenomenologija: *mato, mąsto, girdi, suvokia, pasirenka, įsivaizduoja, patiria, kalba, kreipiasi į save kaip būties substanciją intensyviai įkūnyta sąmonė*.

Jei pirminė, tai pati iš savęs.

Jei pati iš savęs, tai prasitęsianti ir taip, lyg kažką pratęstų.

Naujasis R. Granausko novelių romanas „Trys vienatvės“ (2011) taip pat turi kūrybingų, atnaujinančių prasitęsimų iš pasakojimų, jau nugulusių į lietuvių prozos pamatus. Ir ne tik iš pasakojimų, jei juos suprasime tik kaip siužetus, o iš visa persmelkiančio *tikrumo* ilgesio. Lietuviams (ir baltams, ir *jaučio aukotojams*) tikrumas yra gamtos tikrumas. Kaip R. Granauskas sako novelėje „Baltas triušis“: „... bet kad būtų virš galvos tikras dangus, už kreivo lango – tikras medis, medyje – tikras paukštis ir kad tikrai žinočiau, jog per gyvenimą ką nors tikro esu nuveikęs...“

Knygos „Trys vienatvės“ pradžia – Jonui Strielkūnui paskirtas „Žiogo apsireiškimasis“, *surišimo* tekstas. Biblijos dalyvavimo, artimo poeto liūdesio, rašymo paslapties, daug gilesnės nei atrodo; joje atsišaukia ir tai, ko kitaip nėra arba tarsi nėra – kaip žiogo apsilankymo, suvokiamo kaip *žiogo apsireiškimasis*, kaip žvilgsnis iš anapus:

Aš supratau, Viešpatie...

Atsimeni, kai Strielkūnas Tau guodėsi savo senatve, ligom, tuo, kad „troškimai gęsta širdyje“ – ar atsimeni, Viešpatie, ką Tu jam tada atsakei jo paties lūpomis?

– Dar ne visi. Dar ne visi.

Atsakyk ir man šitaip.

Ir kaip atsakymą *šitai*p galima skaityti romano baigiamąją novelę „Trys vienatvės“. Oskarui Milašiui jų, atrodo, buvo septynios, ir visos metafizinės. R. Granauskui – ir fizinės, *matomos*. Gal ir siekinys toks – sukurti matomas vienatves, vienatves *šiapus*: seno, nepatrauklaus žmogaus, galudienio šuns ir tokio pat paukščio. Apie visus juos galima pasakyti: „Jis dabar gyveno vienas“. Pirmiausia taip ištariama apie paukštį, vardu Urkis. Jis ir yra svarbiausias. Juo pasakojimas pradedamas, ką paukštis *mato* pakilęs iš nuganytos pamiškės pievos. „Jis buvo to rato sargybinis, visko stebėtojas ir visko atsiminėjas.“ Paukščio akyse liūdnas, pavargęs peizažas, namas, „bet jau buvęs: negyvais langais, negyvais takais“. Daug negyvybės dar gyvame gyvenime. Daug nežmoniško ir žmonių gyvenime, vis dar palaikomame nors trupinio užuojautos. Tamsioji gyvenimo pusė: gyvieji nelaikomi bendradalyviais, bendrakeleiviais. Tamsusis brėžis paryškinamas: „Kai jau buvo geras pusšunis, Šeimininkas pakorė kalę Olę ir užkasė už tos būdos, kur šį rytą tupėjo, o Ulį pririšo prie dar šiltos motinos grandinės, ir daugiau nė vienos dienos jis nebelakstė palaidas po kiemą, nebesivaikė palei daržą drugio ir nebebandė pauostyti vapsvos, nutūpusios ant numesto obuolio graužtuko.“ Gailestis, gilesnis už gyvenimo realybę, kaip tik tokią. Senas, perkaręs, menkai tešeriamas šuo, su kuriuo draugauja toks pat senas, toks pat vienišas paukštis. Iš kur tai? Ką atpažįstame kaip pasakojimo realybę ir tąsą galimybę? Be abejonės, tai Petras Cvirka, jo „Cukriniai avinėliai“, šviesioji vaikų (bet ne tik vaikų) literatūros klasika. „Varno mirtis“ – ar iš tiesų šviesioji, ar šviesioji todėl, kad silpnieji suranda vienas kitą, vienas kitą palaiko, padvėsusio šuns kūnas lieka varnui jo gyvenimo prasitęsimo viltimi. „Varno mirties“ pradžia, atrodo, kad graužte įsigraužusi į sąmonę: „Viršum pilkų, tuščių laukų skrido senas varnas“. R. Granauskas nepasako, kad jo paukštis – varnas, bet dėl to nekyla jokios abejonės. Toks pat senas, apšiuręs, taip pat netekęs savo gyvenimo draugės, ujamas ir gujamas. Žmonės nepažįsta paukščių, o paukščiai juos pažįsta ir atpažįsta, – tikina ir P. Cvirka, ir R. Granauskas. Kai žmonėms blogai, ir paukščiams negerai. R. Granausko paukštis gyvena apleistume. Kaip ir šuo Ulis. „Kai jis parskrido atgal į savo tuopos viršūnę, Šeimininkas dar nebuvo parvažiavęs ir Ulis lindėjo būdoj. Čia juk nebuvo nei ko saugoti, nei į ką žiūrėti. Apleistumas kybojo virš visko, aplinkui viską, buvo net pačiame tame viskame.“ Kaip tikslingai tai, kas sakoma, persisunkia sakymu: *apleistumas virš visko, aplinkui viską, pačiame tame viskame*. Nedaug įvardžio *viskas* vietininkų lietuvių kalboje, gyvas pavyzdys žodynui. Apleistumas aštrina žvilgsnį, kuo labiau išžiūrėti į gyvybę, kaip ji baigiasi dar pasilaikydama už tokio pat besibaigiančio. P. Cvirkos varnas susitinka Rudį: „ėjo jis skersas, ir vėjas nešiojo jo gabalais drykstantį rudą kailį“. Varnui atrodo, kad šuo jo buvusios sodybos šeimininko. Sodybos, net menkiausios, turi šeimininkus, paukščius, šunis. Nežinomos darnos principas. Kai jis griūva, griūva viskas, apleistumas *viskame*. Rudis dalijasi su pavargusiu varnu paskutiniu kaulu. Tik žiema, pusnys, ledas užkloja paskutinį vargetų maistą. Rudis pirmas patiesia kojas. Bado genamas „varnas nedrąsiai prisiartino prie seno draugo ir norėjo jau lupti Rudžio akį, kai pamatė, kad tojo akis vis taip pikta žiūri lyg stiklinė. Atšoko kranklys žingsnį, bet vėl prisiartino. Ne, to jis negalėjo padaryti!“ Sušalęs varnas krenta iš padebesio, netoli nuo Rudžio. P. Cvirkos ranką vedžioja kažkokių aukštumų siekimas, kažkas iš Maksimo Gorkio, realisto iki kaulų smegenų, staiga užmiršančio tikrovę ir rašančio literatūrinę pasaką apie Danko, apie liepsnojančią širdį.

R. Granauskas, atrodo, jokioms vilionėms nepasiduoda, nebent geros poezijos. Tikrovė yra tikrovė, kartais negailestingesnė ir už patį didžiausią negailestingumą.

Negailestingumo matai pažįstami ne tik žmogui. Tik supratimas-susipratimas lengvina tikrovės negailestingumą. „Visas gerumas čia ir buvo tas, kad abudu vienas kitą gerai suprato. Uliui šiandien labai skauda kaulus, nes rytoj iš pat ryto pradės dulksnoti smulkus įkyrus lietus ir nesiliaus daug dienų iš eilės. Bet šuo kaip nors prakentės ir lietu, ir kaulų skausmą susirietęs būdos gale, juk turi virš galvos stogą, o kur reikės dėtis Urkiui, kuris jokio stogo, išskyrus dangų, niekada virš galvos neturėjo?“ Šuo pažemėj, būdoj, varnas viršūnėj. „Giliai atsidusęs, Ulis vėl nulindo būdon, į patį galą. Ten susirietus gal jam bus lengviau kentėti?“

Urkis vėl pakilo į tuopos viršūnę.“

Galiausiai Ulis paskutinį kartą kiek galėdamas ištempia grandinę, „kojomis tartum dar irdamasis į žemę, iš paskutiniųjų verždamasis tolyn nuo savo būdos, į žvyrkelio pusę“. Ir čia jau atsiliepia Jonas Biliūnas. Gyvo, kenčiančio gailestis. Gailestis prieš tikrovės negailestingumą. Gailestis, kuris gali veikti ir negailestingumu, kaip solidarumo būdu. Varnas nusklandė žemyn, „apėjo kelis ratus aplinkui, vis juos mažindamas, tada sustojo tiesiai prieš atmerktas Ulio akis ir pradėjo lesti. Turėjo išlesti, kol Šeimininkas dar neišėjo į kiemą, nieko nepamatė ir nunešęs neužkasė Ulio už medinės būdos, kur kažkada buvo užkasęs ir jo motiną“.

Ne tik iš J. Biliūno, ne tik iš P. Cvirkos rašo R. Granauskas, bet ir iš jų, ir iš tų, kurie yra iki jų, greta, po. Rašo iš senųjų lietuvių pasakų, kur gyvo gailestis, gyvųjų solidarumas, pagalba tiek daug lemia. Tai lietuvių senosios pasaulėvokos pamatai. Gamta tebesilaiko savo dėsnių, senas varnas ir senas šuo supranta vienas kitą ir susikalba, aižėja tik žmonių gyvenimai, jų pamatai. Jie darosi svetimi gyvūnui ir paukščiui, nekenčia vienas kito. Šeimininkas apvagia net mirusią savo kaimynę. Rusiškos dainuškos, traukiamos girto Šeimininko, intarpu tarsi signalizuojama svetimųjų įtaka, bet degradacijos priežastys glūdi giliau. Kiek apie jas galima pasakyti, kas turi apie tai sakyti, pasakoti?

Be literatūros, lyg ir nėra daugiau kam.

Henrikas Algis Čigriejus: „kai pasakoja, tai gal ir žino“

„Taip žmonės pasakoja. Kai pasakoja, tai gal ir žino“, – išarta Henriko Algio Čigriejaus apsakyme „Balius“, spausdinto gruodžio „Nemune“. Apie ubagą – kaip ir Jono Biliūno. Kartais H. A. Čigriejus sako *ubagas*, kartais – *elgeta*, kaip moko kalbininkai. Bet jei jau žodis J. Biliūno, tai jau įkirstas, ir meistras H. A. Čigriejus tos žodžio penties iš kaladės nenori ištraukti. Kaip ir *balius*, juk nepasakys H. A. Čigriejus, kad *puota*. Kalba *pasakoja* ir savo pasiskolintais, galiausiai ir pasisavintais žodžiais. H. A. Čigriejaus ubagas Antanas gauna iš geraširdžių bernų gerą šviežiai rūkytos dešros rinkį. Atsisėda užkąsti. Ketina suvalgyti tik trečdalį, reikėtų palikti Kalėdoms, bet kad labai skani, kad atlūžo taip *švelniai pakštelėdama*. Išgirsti šviežiai rūkytos dešros *pakštelėjimą* laužiant, jau ir papasakoti – kaip *tai* buvo, kaip yra buvę. Baigiasi ubago balius, susivalgo dešra, visas rinkis sueina į seniai tokio skanumyno negavusį skilvį. „Ir staiga žmogus panorą ką nors pasakyti.“ Kažką pasakyti – *kaip ir pamokslą*. Kad ir kiškiams, kuriems lemta vis ko nors bijoti, bernams, davusiems dešros, kaime jau užsižiebianiems žiburiams. Iš liūdesio, gaudulio, kad „susivalgė gyvenimas kaip dešros rinkis“. Užlipa didžiu pasijutęs ubagas aukščiau, ant iš rudens palikto veleno,

kur ir sėdėjo, ir *kreipiasi* – gal į naktį, gal į zuikius, o gal ir į ateinančius metus. Arba į mus:

– Kaip viskas verčiasi, kaip viskas keičiasi, kaip viskas vis kitoniškai! Ir greitai bus dar kitoniškiau – tik aukštyn kojom! Iš kur aš žinau? Ką aš žinau, iš kur žinau, bet žinau, ir baigta. Gal mes, ubagai, labiau susišnekam su aukštybėm nekaip kiti žmonės. Kalbam kalbam poterius (nors aš tai nelabai) ir susišnekam... Oi, kaip bus viskas adverniškai ir, oi, kaip bus dar adverniškiau!.. Tik jūs palaukit, tik jūs palaukit ir pamatysit!

Noras *pasakyti*, gal nuo jo ir prasideda visi pasakojimai ir pasakos, visos literatūros. Pasakojimai iš to neaiškaus *žinojimo*, iš to susišnekėjimo su *aukštybėm*. Pasakyti nelabai yra ką, bet turi kažkas paaiškėti, negali tik taip verstis, keistis. Tegu tik visi, kurie dar gyvi, palaukia. Kažką juk žino ir J. Biliūno ubagas, ir jis guodžia sergantį studentą, „pasitaisysi čionai, po pušynėlius, vaikščiodamas“. Žino ir apie kitus svarbius dalykus: „Šitą ligą tamsta miestuos gavai, tai nuo mokslo ir dulkių... Kad kuniguos būtum ėjęs, gal dabar dar sveikas būtum... Bet Dievas ne kiekvienam dvasią šventą duoda, kad ir mokytam...“

H. A. Čigriejų su J. Biliūnu sieja gyvenimo tinklų tankio jautimas. Spurda juose žmogaus dvasia, tai geriau, tai blogiau jai, viskas keičiasi ir žmonės keičiasi vietomis, čia stipresnis, čia silpnesnis. *Pasakyti, pasisakyti*. Pranešti, ką pajutai, suvokei, sužinojai. Jei galiu kalbėti, galiu ir pasakyti, *papasakoti*. Pasiseka tai padaryti, jei šiandien rašomas tekstas susikabina su ankstyvesniais tekstais (nuo pasakų iki profesionalios literatūros). Tekstai tarsi ima skaityti vieni kitus, pasakojimuose atsiranda savaiminės galios.

Ar nėra taip, kad dabarties tekstai yra pernelyg pasitikintys savimi, vien savimi? Jei ir kreipiasi į kitą tekstą, tai ne į jį išiklausydami, o ardydami, dekonstruodami. Silpnas, trūkinėjantis dabartinio pasakojimo(si) ryšys su ankstesniais pasakojimais, jau nugulusiais į tradicijos pamatus. Bet ar galima kaip nors sąmoningai tą ryšį stiprinti, jo ieškoti? Simptomiška, kad dabartis užėmė ir didesnę literatūros mokslo akiračio dalį. Nebėra gilesnių net XX a. pradžios (labai šakningos) refleksijų. Jos stiprintų ir sąmoningą pasakojimo tautos jautimą, neatskiriamą nuo gyvenimo jautimo, nuo giliųjų parametrų ilgesio.

Pabaiga: Lauros Sintijos Černiauskaitės ilgesys

Netikėta, bet gal ir tikėta, kad naujojo savo romano „Medaus mėnuo“ (2011) lydraštyje Laura Sintija Černiauskaitė įrašė ilgesį: „Norėjau parašyti knygą apie tyrumą, bet pagavau tik jo ilgesį“. Panašiai kaip prieš šimtą metų Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana laiške Pranui Dovydaičiui, viename atviriausių: „Absoliutiškas nesutikimas tikrenybės (rzeczywistos`ci) su svajonėmis – su giliausiais sielos reikalavimais“ (5). Ilgesiu siela derina tikrovę ir svajonę, iš kultūros lauko pasirinkdama stiprinančių atramų. L. S. Černiauskaitės romano epigrafas iš Nijolės Miliauskaitės:

kokie ploni yra siūlai

jungiantys mus

su pasauliu

kokie skaudūs

Taip, ploni ir skaudūs, bet esantys, jungiantys.

Padedantys gyventi, pasakoti, pasakojimą tęsti.

(1) Martinaitis M. Akistatų metlaikio poringės, in: Žukauskas A. Rinktiniai raštai, I-II. - Vilnius, Vaga, 1986. - P. 16.

(2) Miłosz Cz. Gimtoji Europa. - Vilnius, Apostrofa, 2011. - P. 9-10.

(3) „Nemunas“, 2011 m., gruodžio 15-22 d.

(4) Rilke R. M. Pasakojimai apie gerąjį Dievą. - Vilnius, Ardor, 2000.

(5) Šatrijos Ragana. Laiškai. - Vilnius, Vaga, 1986. - P. 283.